

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Інститут післядипломної освіти

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Н. В. Остроградського

**УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(20 квітня 2016 року)
I частина*

Харків - 2016

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ПІЗНАВАЛЬНОЮ АКТИВНІСТЮ ТА КРЕАТИВНІСТЮ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РІВНЯ РЕФЛЕКСИВНОСТІ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Сачок К. М., Заїка Є. В.

У статті розкрито поняття рефлексивності як фундаментальної якості, яка впливає на окремі риси особистості. Представлені результати експериментального дослідження впливу рівня рефлексивності на формування зв'язків між пізнавальною активністю і креативністю у старших підлітків. Стаття розрахована на фахівців з психології та педагогіки підліткового віку.

Ключові слова: рефлексивність, пізнавальна активність, креативність, старші підлітки.

Постановка проблеми: Дослідження рефлексивності, як стержнєвої характеристики особистості в підлітковому віці набуває особливої актуальності, оскільки підліток, щоб психологічно відповідати сучасним вимогам життя та потребам суспільства, повинен цільно вдосконалюватися в інтелектуальному, моральному, комунікативному та особистісному планах, а також характеризуватися високим рівнем пізнавальної активності та креативності. Таке вдосконалення по силам людині, особистісні зміни якої спрямовані і опосередковані тонкими психологічними засобами. Механізмом цього вдосконалення є рефлексивність - системна базова характеристика, яка обумовлює розвиток особистісних якостей, функціонування якої забезпечує навчальна діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток у вітчизняній психології робіт, присвячених вивченню рефлексивності, було підготовлено опрацюванням даного поняття Б.Г. Ананьєвим, П.П. Блонським, Л.С. Виготським, С.Л. Рубінштейном спочатку на теоретичному рівні психологічного знання в якості одного з пояснювальних принципів організації та розвитку психіки людини, і насамперед її вищої форми - самосвідомості. А пізніше, поняття «рефлексивність» залучається як пояснювальний принцип для розкриття психологічного змісту різних феноменів і фактів, одержуваних в експериментальних дослідженнях конкретних предметів психологічного вивчення: мислення, пам'яті, свідомості, особистості, спілкування. Рефлексивність тут виступає як пояснювальний принцип розвитку самосвідомості та психіки в цілому.

Розглядаючи поняття рефлексивності, для нас важливі погляди А.В.Карпова який визначає рефлексивність наступним чином: «... Рефлексивність - це одночасно і унікальна властивість, притаманна лише людині, і стан усвідомлення чого-небудь, і процес репрезентації психіці свого власного змісту» [3].

Рефлексивність - системна психічна властивість, яка є інтегрованим комплексом простих психічних якостей, що характеризуються власною динамікою, способами розгортання (рефлексивними стратегіями) та

положенням в підсистемі здібностей. Рефлексивність визначає здатність особистості до спрямування власної перетворюючої діяльності на саму себе, забезпечує особистості можливість самоконструювання, саморозвитку, само детермінації, саме так пояснюють дане поняття сучасні дослідники Зімовін О.І. та Заїка Є.В. [2].

В дослідженні, розглядаючи поняття пізнавальної активності, ми спиралися на точку зору Б.К. Пашнева, який розглядає її як міру розумового зусилля, спрямовану на задоволення пізнавального інтересу, який відображає таку складову мотиваційної сфери особистості школяра, як спрямованість. Пізнавальна активність, як вважає Б.К. Пашнев включає в себе наступні компоненти: пізнавальний інтерес, « загальну » психічну активність і вольове зусилля. Пізнавальний інтерес вказує на емоційну перевагу пізнавальної діяльності перед іншими видами діяльності [4].

Щодо креативності, можна виділити точку зору такого зарубіжного автора як Е. П. Торренс, який визначає креативність як процес виявлення чутливості до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії; фіксації цих проблем; пошуку їх рішень, висування гіпотез; формулювання і повідомлення результату вирішення та поставленої задачі . Е.П. Торренс вважав, що креативність характеризують чотири показники: швидкість характеризує творчу продуктивність людини, гнучкість оцінює здатність висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до іншого, оригінальність характеризує здатність до висунення ідей , що відрізняються від очевидних, розробленість відображає здатність детально розробляти придумані ідеї [5].

Для С. Мідника креативність полягає у здатності долати стереотипи на кінцевому етапі мисленого синтезу і в широті поля асоціацій. Творчий процес розглядається як переформулювання асоціативних елементів у нові комбінації. Творче рішення відхиляється від стереотипного[1].

Мета статті: на основі результатів експериментального дослідження, відповіді на запитання недостатньо вирішені: як проявляються показники пізнавальної активності та креативності старших підлітків в залежності від рівня рефлексивності; як змінюються зв'язки між показниками пізнавальної активності та креативності зі збільшенням рівня рефлексивності.

Виклад основного матеріалу:

Досліджувані: У даному дослідженні взяли участь учні дев'ятого, десятого та одинадцятих класів Харківської загальноосвітньої школи № 51 в кількості 79 чоловік. Відповідно до концепції Карпова, рефлексивність - є базовою характеристикою, рівень розвитку якої опосередковує формування інших якостей, тож її вплив слід вивчати шляхом розділення старших підлітків на три групи. За допомогою середнього квадратичного відхилення, яке дорівнює значенню: $117,14 \pm 17,85$, були виділені наступні групи за рівнем рефлексивності, в кількості:

1. Показники $100 >$ - нижчий за середній рівень- 24 особи,
2. результати в діапазоні від 100 – 134- середній рівень- 36 осіб,
3. $134 <$ - вищий за середній рівень - 19 осіб.

Методики дослідження:

1. Опитувальник вивчення пізнавальної активності учнів Б.К.Пашнева. Використаний нами опитувальник спрямований на виявлення рівня пізнавальної активності учнів у віці від 9 до 17 років. З його допомогою може бути виявлено три рівні пізнавальної активності: високий (24-42), що відповідає межах нормативного діапазону вище вікової норми; низький (0-12), що відповідає межах нормативного діапазону нижче вікової норми; середній (13-23), що відповідає межах нормативного діапазону вікової норми. Також даний опитувальник дає змогу аналізувати результати за наступними шкалами: Рівень домагань; Глибина сприйняття; Творчий підхід; Пошукова діяльність; Характер схильності: а). до частих змін діяльності, б). схильність до монотонної роботи; Негативне відношення до навчання; Вектор спрямованості: а). на процес; б). на результат.

2. Тест «Діагностика вербальної креативності» С. Мідника (в модифікації Т.В. Галкіної та Л.Г. Алексєєвої). Запропонована методика є російськомовним адаптованим варіантом тесту С. Мідника (тест віддалених асоціацій). Розроблений тест призначений для діагностики вербальної креативності, яка визначається як процес перекомбінування елементів ситуації. Найбільш діагностичними являються показники оригінальності та унікальності, тому нами в роботі були використані саме ці показники. Індекс оригінальності-визначається відхиленням від заданого стереотипу. Індекс унікальності-показує, наскільки дійсно нове може створити людина. Є сукупністю всіх унікальних відповідей.

3. Психологічна методика визначення індивідуального рівня рефлексивності А.В.Карпова. За допомогою методики можна визначити, до якого виду рефлексивності більш схильні підлітки. Виділяючи види, А.В. Карпов за основу покладає принцип часової перспективи:

1. Ситуативна рефлексія забезпечує безпосередній самоконтроль поведінки людини в актуальній ситуації, осмислення її елементів, аналіз того, що відбувається.

2. Ретроспективна рефлексія проявляється у схильності до аналізу вже виконаної в минулому діяльності.

3. Перспективна рефлексія співвідноситься з функцією аналізу майбутньої діяльності, поведінки; прогнозуванням можливих фіналів.

Крім розглянутих трьох основних видів рефлексії, А. В. Карпов виділяє рефлексію відносин і взаємодії, що виявляється в схильності до аналізу ситуацій спілкування з оточуючими, оцінці своїх і вчинків інших, мотивів і причин поведінки.

4. Завдання "Закінчи малюнок" (скорочений варіант батареї тесту креативності Е. П. Торренса). Скорочений варіант образотворчої (фігурної) батареї тесту креативності П. Торренса являє собою завдання "Закінчи малюнок". Він являє собою другий субтест фігурної батареї тестів творчого мислення Е. П. Торренса. За допомогою методики можна виділити чотири показники креативності:

1. Швидкість - не є специфічним показником для творчого мислення та корисний тим, що дозволяє зрозуміти інші показники

2. Гнучкість - оцінює розмаїття ідей і стратегій, здатність переходити від одного аспекту до іншого.

3. Оригінальність - характеризує здатність висувати ідеї, що відрізняються від очевидних.

4. Розробленість - високі значення цього показника характерні для учнів з високою успішністю, здатних до винахідницької та конструктивної діяльності.

Низькі - для відстаючих, недисциплінованих і недбайливих учнів.

Результати представлені на Рис. 1, 2. Показано, що пізнавальна активність при різних рівнях рефлексивності має різні показники, в цілому, підвищується по мірі збільшення рівня рефлексивності. Таким чином, пізнавальна активність та рефлексивність пов'язані позитивним лінійним зв'язком.

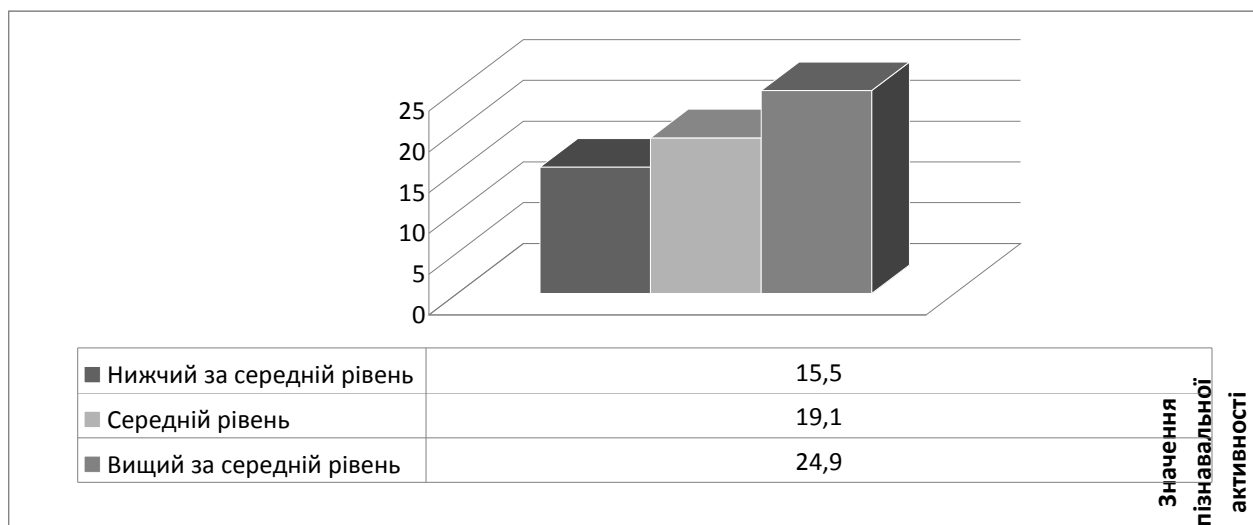

Рис.1 Характеристика вираженості пізнавальної активності при різних рівнях рефлексивності

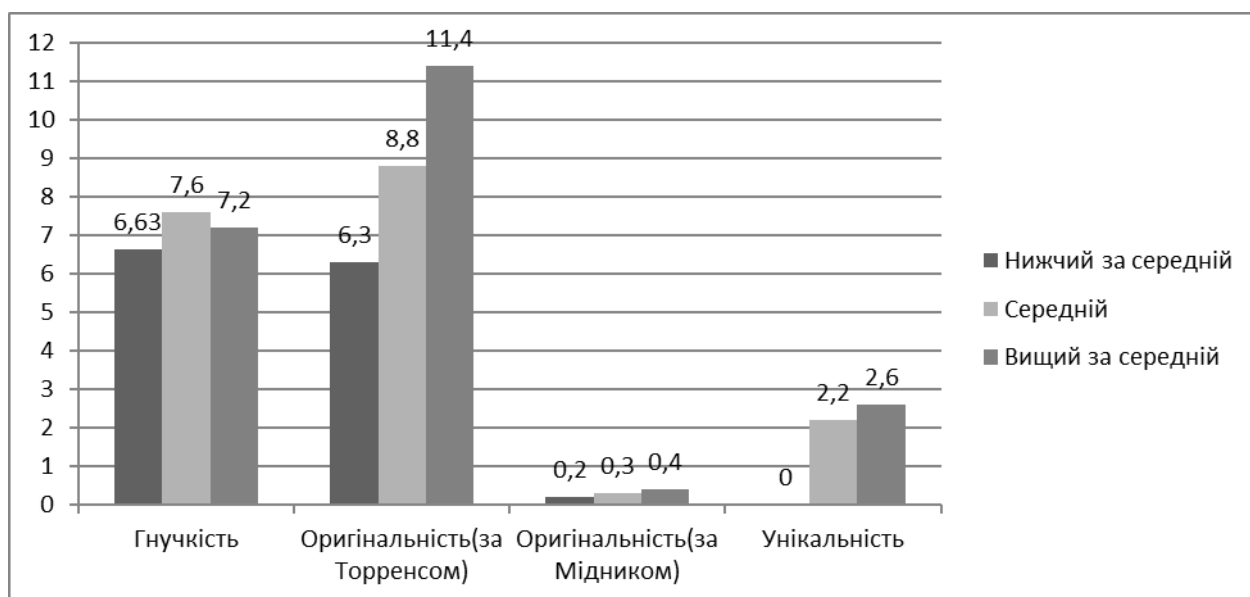

Рис. 2 Показники видів креативності у старших підлітків с різними рівнями розвитку рефлексивності

Загальний рівень рефлексивності впливає на особливості вираженості креативності наступним чином: для підлітків із середнім рівнем рефлексивності характерне переважання за такими показниками як гнучкість, оригінальність та унікальність порівняно з нижчим за середній рівнем, а вищому за середній рівню притаманний високий показник оригінальності та унікальності, та нижчий показник гнучкості, порівняно з середнім рівнем рефлексивності, тобто, можна зробити висновок, що глибокий аналіз є перешкодою продукуванню незвичних ідей.

Показники оригінальності (за Мідником) суттєво не відрізняються за рівнями рефлексивності і дорівнюють 0, 2- нижчий за середній рівень, 0,3- середній рівень та 0,4- вищий за середній рівень. Тобто, вербальна креативність недостатньо виражена на всіх рівнях і не є суттєво значимою.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Відповідно до концепції Карпова А.В., рефлексивність впливає на окремі особистісні якості та їх взаємозв'язки не тільки прямопропорційно, а й зигзагоподібно, зокрема, оптимальні умови для розвитку особистості спостерігаються не при вищому за середній, а при середньому рівні рефлексивності. А вищий за середній рівень рефлексивності, поряд з цілим рядом позитивних впливів, надає і ряд негативних впливів як на окремі особистісні якості, так і на їх взаємозв'язки.

Пізнавальна активність та рефлексивність пов'язані позитивним лінійним зв'язком, тобто зі збільшенням показника рефлексивності зростає і показник пізнавальної активності. Зі збільшенням рівня рефлексивності, підвищуються такі показники креативності як оригінальність та унікальність, проте показник гнучкості стає менш вираженим, що є негативною тенденцією впливу підвищення рівня рефлексивності.

У підгрупі підлітків з рефлексивністю нижче за середній рівень, зв'язки між пізнавальною активністю та креативністю відсутні. При зростанні рівня рефлексивності до середнього, виникає позитивний взаємозв'язок між пізнавальною активністю та показником креативності - унікальністю, що свідчить про те, що підлітки із вищою пізнавальною активністю здатні продукувати принципово нові рішення. У підгрупі із рівнем рефлексивності вище середнього існує взаємозв'язок між глибиною сприйняття та оригінальністю, що відображає той факт, що такі підлітки занадто занурюються у конкретну проблему. Отже, рівень рефлексивності виступає умовою виникнення взаємозв'язків між пізнавальною активністю та креативністю, оскільки забезпечує підлітку можливість самопізнання. У той же час, перехід до рівня вище середнього, може бути розглянуто у якості негативного ефекту рефлексивності.

Література

1. Галкина Т. В. Тест Медника как метод диагностики креативности и его русскоязычный вариант / Т. В. Галкина, Л. Г. Алексеева // Психологический анализ учебной деятельности. М.: ИП РАН, 1991. — С. 187-193.
2. Зімовін О. І. Рефлексивність та рефлексія: співвідношення понять / О. І. Зімовін, Є. В. Заїка // Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія, Вип. 47. — ХНПУ, 2014. — С. 65-71.

3. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А.В. Карпов. — М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. — 424 с.
4. Пашнев Б.К. Психодиагностика: практикум школьного психолога. — Х. : Феникс, 2010. — 317 с.
5. Туник Е. Е. Диагностика креативности. Тест Э. Торренса / Е. Е. Туник. — С.-Пб. : Иматон, 1998. — 170 с.

В статье раскрыто понятие рефлексивности как фундаментального качества, которое влияет на отдельные черты личности. Представлены результаты экспериментального исследования влияния уровня рефлексивности на формирование связей между познавательной активностью и креативностью у старших подростков. Статья рассчитана на специалистов по психологии и педагогике подросткового возраста.

Ключевые слова: рефлексивность, познавательная активность, креативность, старшие подростки.

The article reveals the concept of reflexivity as a fundamental quality which affects at the individual personality traits. It introduces the experimental studies' results of the effect of reflexivity level influence on the formation of relations between cognitive activity and creativity in older adolescents. This article is intended for specialists in psychology and pedagogy of adolescence.

Key words: reflexivity, cognitive activity, creativity, older adolescents.

УДК 374

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ

Світлична О. Ф.

У статті розкрито особливості управління науково-методичною роботою, які полягають у створенні системи роботи районного методичного центру, яка б враховувала особливості кожного вчителя, створювала умови для підвищення професійної компетентності вчителів, мотивувала вчителів до саморозвитку і самовдосконалення.

Ключові слова: науково-методична робота, напрями методичної роботи, форми та методи роботи, методичний центр, саморозвиток педагога.

Постановка проблеми. Інтеграція у світовий освітній простір української педагогіки, невідпинний процес загальноцивілізаційного розвитку, науково-технічний прогрес ставлять нові вимоги до якості професійної діяльності людини, що породжує проблеми методологічного, науково-методичного, організаційно-технологічного, соціально-психологічного напрямів тощо .

Однією з них є проблема ефективної координації управлінської, науково-дослідної, науково-методичної діяльності закладів освіти, спрямованої на